

ПИТАЛЬНИЙ СЕГМЕНТ РОЗДІЛОВОГО ЗАПИТАННЯ У ВАРІАНТОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Ковбаско Юрій Григорович

Аспірант Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

У статті розглядається один із структурних компонентів розділового запитання, а саме його питальний сегмент. Наводиться його поділ на підтипи та проводиться їх подальший аналіз із наведенням статистичних даних, які відображають результати дослідження.

Ключові слова: розділове запитання, головний компонент, питальний сегмент, дієслівний, бездієслівний, *pot-оператор*, дієслівний центр.

У сучасній лінгвістиці все більш актуальними та поширеними стають дослідження комунікативної функції мови, тобто вивчення функціонування одиниць мови не відокремлено, а у процесі комунікації, в контексті мовленнєвого акту, що характеризується певною структурою та інтенціональною направленістю. Основний фокус досліджень сконцентровується на дискурсі. Наприклад, Т. А. ван Дейк вважає, що дискурс “не є лише ізольованою текстовою чи діалогічною структурою. Це складне комунікативне явище, яке включає в себе і соціальний контекст” [Дейк 1988, 112-113]. Так, в основі процесу комунікації лежить такий різновид діяльності людини, як мовленнєва діяльність. Саме через цей вид діяльності і проявляються особливості соціальних контекстів. Тому, при цьому відправним пунктом дослідження стає антропологічний підхід у лінгвістиці, в центрі якого знаходиться людина, а також розуміння мови як невід’ємної риси людини. Однією з головних категорій комунікативної взаємодії є категорія питальності, що представлена парадигмою питального речення.

Розділове запитання, як субпарадигма питального речення, традиційно описується граматистами як типове питальне речення для британського та американського дискурсу. Розбіжності існують навіть при визначенні терміну розділового запитання. Конструкція, яка в українській мові має назву “розділове запитання” у британському та американському варіантах має два терміни. Американські граматисти (Algeo J., Holmes J., Tottie G. etc.) переважно використовують термін “tag question”, в той час як британські (Eastwood J. etc.) надають перевагу терміну “question tag”. На семантичному рівні також існують розходження між британським та американським варіантами англійської мови,

що ставить за мету проаналізувати розділові запитання у їх варіантологічному аспекті. Мета дослідження передбачає: виділити розділові запитання у британському та американському варіантах англійської мови; описати структурні типи питальних сегментів та порівняти результати, отримані на основі кількісного підрахунку даних.

Актуальність проведення дослідження обумовлене важливістю порівняльного аналізу структур розділових запитань у британському та американському дискурсах. Це необхідно для виявлення компонентів, які є характерними для того чи іншого варіанту, що в подальшому посприє вивченню розділових запитань з точки зору прагматики, семантики та соціолінгвістики. Корпус з 993 одиниць, що функціонують у творах британських та американських письменників, утворює об'єкт дослідження. Жанрова специфікація дослідження налічує 5 типів жанру, а саме роман-фентезі, детективний роман, прозовий роман, екшн та роман-жахів. Кожен з жанрів представлений творами з середньою довжиною творів 170 000 слововживань. Предметом дослідження є синтаксичні розбіжності, що існують між розділовими запитаннями у британському та американському варіантах.

Для проведення дослідження були використані такі методи: компонентний аналіз, використовується при вивченні структур питального сегмента розділового запитання; зіставний, спрямований на визначення подібностей та відмінностей між досліджуваними компонентами у британському та американському варіантах; кількісний, передбачає статистичну обробку даних, шляхом їх кількісного підрахунку.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що розділові запитання хоч і досліджуються у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці вже довгий час, однак проблема порівняння використання розділових запитань у британському та американському варіантах не отримала повного висвітлення. Серед лінгвістів, що працювали над цією проблемою можна відзначити Algeo J., Biber D. Nasslin S. etc. [Tottie 2006, 284].

Американський дослідник та журналіст Дж. Ральф відзначив, що “хоча і немає порівняльних статистичних даних, щодо використання розділових запитань у цих двох національних варіантах, однак виглядає так, що частота їх використання вища саме у британському варіанті” [Algeo 1988, 163]. Таким чином, однією з цілей дослідження є встановлення частотності використання розділових запитань (у нашому випадку саме питальних сегментів) у британському та американському варіантах. Для виокремлення розділового запитання з парадигми питальних речень необхідно відзначити його основну характеристику, а саме те, що розділове запитання складається з двох частин: головного компонента та питального сегмента. Щодо головного компонента, то і у британському, і в американському варіантах він може виступати – розповідним, наказовим, окличним чи питальним реченням, наприклад:

This is not another school project, is it? (Colfer)

Give me a hand with the boat, will you? (Francis)

What a summer, isn't it, huh? (King)

But do you still love her, don't you? (Willeford)

Використання різних формальних типів речень надають розділовим запитанням характеристик не притаманних питальному реченню, так запитання

Hey, Kyle, give me a hand, will you? (David)

поєднує у собі характеристики такі функціональні характеристики як команда, питання та вигук.

Слід відзначити, що розділові запитання не завжди мають форму єдиної структури, деякі функціонують у вигляді парцельованих конструкцій. Парцеляція полягає у виділенні відрізка речення в окрему самостійну частину, яка, однак, не пориває семантичного і структурного зв'язку з реченням [Пац 2004, 107]. Складові елементи можуть бути відокремлені крапкою, три крапкою, знаком оклику чи тире і формально відобразити собою два речення, наприклад:

I know it's only a few months, but he... he's your friend. Isn't he? (Mieville)

... been called the race of the year, and what a day it is! Isn't it, Jim? (Lumley)

Cassini did not make sense; spells worked the same on all, Magistrate to peasant, lord to slave...Did they not? (Cole)

A winter's chill, as we said - isn't that so, my good sir? (Cole)

У мові також функціонують парцельовані конструкції, де питальний сегмент відокремлюється від головного компонента вставним реченням, однак зберігає свою структурну залежність від головного компонента, наприклад:

You're not going to do what you're thinking of doing, I told myself. I mean ... are you? (King)

Питальний сегмент є спеціалізованим граматико-лексичним маркером, що поєднує у собі відносну самостійність зі стабільною синтагматичною залежністю від головного компонента [Пересада 1983, 52]. У нашому дослідженні ми розглядаємо питальний сегмент, оскільки вважаємо, що формально, розбіжності між синтаксичними структурами британських та американських розділових запитань стосуються тільки його. Однак, при розгляді розділових запитань з точки зору прагматики та семантики, увагу необхідно приділяти й головному компонентові.

Питальний сегмент складається з фіксованого набору компонентів. Залежно від типу цих компонентів виділяють дієслівний та бездієслівний питальний сегмент. До складових першого належить повнозначне, допоміжне чи модальне дієслово, займенник чи квантор *there* та *not*-оператор. Використання дієслова та займенника є обов'язковим, *not-оператора* – факультативним.

Основним компонентом дієслівного питального сегмента є його дієслівний центр, який може складатися з повнозначного, допоміжного чи модального дієслова. Для отримання кількісних даних, щодо типів дієслів, які утворюють дієслівний центр розділового питання ми проаналізували розділові запитання, вибрали дієслова та провели їх подальший підрахунок. Результати були занесені у Таблицю №1.

**Тип дієслівного центру питального сегмента розділового запитання
у британському та американському варіантах**

№	Тип дієслова	К-сть		%	
		Бр.	Ам.	Бр.	Ам.
1	Is/am/are/was/were	139	172	41,6	36,4
2	Have/has/had	32	36	9,6	7,6
3	Do/does/did	93	162	27,8	34,3
4	Will/would	45	72	13,5	15,2
5	Can/could	14	24	4,2	5
6	Shall/should	8	5	2,4	1,1
7	May/might	-	1	-	0,2
8	Must	3	1	0,9	0,2
	Разом	334	473	100%	

Згідно з результатами аналізу ми можемо відзначити вживання у структурі дієслівного питального сегмента, 20 із 24 можливих дієслів, що використовуються при утворенні питального сегмента. У досліджуваних творах не були зафіксовані такі дієслова, як *ought to*, *need*, *dare* та *used*. Згідно з Р. Квірком, існує ймовірність того, що деякі форми дієслів не вживаються в американському варіанті питального сегмента розділового запитання, наприклад відсутня форма *mayn't* [Quirk 2000, 811].

Щодо кількісного співвідношення між розділовими запитання у британському та американському варіантах, то у першому, дієслівний центр розділового запитання представлений дієсловами *be*, *have*, *shall/should*, *must* (54,5%). В той час як в американському варіанті переважають *do*, *will/would*, *can/could*, *may/might* – 54,7%.

Наприклад, дієслово *to be* вживається у 78% прикладів, оскільки воно може використовуватися у функції копули.

Something's on your mind, isn't it? (Adams)

You're going to be all right, aren't you? (Willeford)

Використання дієслова *to do* – 62.1% пояснюється його поліфункціональністю, наприклад вживання допоміжного дієслова *to do* при утворенні заперечення у питальному сегменті [Hoffman 2006, 35], наприклад:

You want to see how the sextant works, Chris, don't you? (David)

I make sure you're all right, don't I? (Mieville)

Окрім типу дієслова, важливою є внутрішня композиція питального сегмента. Існує три моделі, різниця між якими полягає у наявності та положенні заперечної частки *NOT*:

a) *Vaux + P*

b) *Vaux + NOT + P*

c) *Vaux + P+ NOT*, де (*Vaux*) – допоміжне дієслово, (*P*) – займенник чи квантор *there*, (*NOT*) – заперечна частка.

Перша модель відображає розділові питання зі стверджувальною збалансованістю, в яких питальний сегмент не містить заперечної частки *not*.

You don't really mean to break into Calder's surgery, do you? (Francis)

I'll bet you didn't know that, did you? (Willeford)

Друга модель передає розділові запитання із заперечною збалансованістю та наявним традиційним порядком компонентів, *not-operator* знаходиться після допоміжного дієслова.

They go right back on combat status, don't they? (Heller)

Other kids had been sick that day, too, hadn't they? (Lumley)

Третя модель характеризує розділові запитання із заперечною збалансованістю та нестандартним порядком компонентів, коли *not-operator* розташований після займенника.

But if I tell you, you won't tell them, will you not, Mum and Dad? (Francis)

Presents are traditional, are they not? (Colfer)

Для отримання даних щодо функціонування цих моделей у британському та американському варіантах, ми вибрали та підраховали відповідні розділові запитання. Кількісні та відсоткові результати підрахунку подані у Таблиці №2.

Таблиця №2

**Not-оператор питального сегмента
у британському та американському варіантах**

	Британський варіант	Американський варіант
--	----------------------------	------------------------------

Модель	К-сть	%	К-сть	%
Vaux + NOT + P	149	92.5%	268	98.5%
Vaux + P+ NOT	12	7.5%	4	1.5%
Разом	161	100%	272	100%

Дані Таблиці №2 підтверджують той факт, що використання моделі *Vaux + NOT + P* є традиційним для обох варіантів (92.5% та 98.5%), а частотність використання моделі *Vaux + P+ NOT* становить 7,5% прикладів у британському та 1,5% в американському варіантах. Різницю можна пояснити, тим що другий тип розділового запитання притаманний офіційному британському дискурсу [Quirk 2000, 810; Celce-Murcia 1999, 162], а також використовується мовцями, які займають високе соціальне положення [Кививяли 1969, 8]. Наприклад:

Jackson lowered his left hand very gently, as though he feared he might damage the arm if he moved it fast. "I was sorry you had to leave the Institute early, Coffman. It was after your plebe year, was it not?"

"Yes, sir. It was, sir." (Cornwell)

Вищенаведений приклад є частиною розмови між генералом Джексонем (*Jackson*) та лейтенантом Коффманом (*Coffman*), де старший за званням Джексон при звертанні до нижчого за званням Коффмана вживає розділове запитання, яке відповідає нетрадиційній моделі *Vaux + P + NOT*. У подальшому відзначаються й інші приклади використання такого розділового запитання.

Але при звертанні до реципієнта з високим соціальним становищем використовується традиційна модель *Vaux + NOT + P*, наприклад:

It was a good two miles before Coffman at last broke his silence.» He's a great man." the Lieutenant said, "isn't he, sir? Isn't he a great man?"

"Tom Fool?" Starbuck teased Coffman.

У цій ситуації лейтенант Коффман у розмові з капітаном Старбаком (*Starbuck*) використовує розділове запитання, де *not-оператор* передусе займеннику.

Бездієслівний питальний сегмент, на відміну від дієслівного, має одну структурну модель, яка налічує декілька можливих варіантів, залежно від того,

що виступає у ролі питального сегмента. Деякі дослідники, наприклад І. С. Пересада, не відносять цей тип до розділових, трактуючи це тим, що “у них відсутня чітка синтаксична структура, визначені синтагматичні характеристики, що базуються на заміщенні питальним сегментом відповідних головних компонентів” [Пересада 1983, 50].

Однак, ми вважаємо, що заміщення головного компонента бездієслівним питальним сегментом є регулярним явищем для розділового запитання, оскільки, незважаючи на граматичну невідповідність, прагматичні та семантичні характеристики запитання зберігаються.

М. Селсе-Мурсія і Д. Ларсен-Фріман [Celce-Murcia 1999, 165] відзначають, що розділові запитання з бездієслівним питальним сегментом мають спрощену семантику і за кожним з них закріплена певна функція. На нашу думку, таке твердження має спірний характер, оскільки результати досліджень свідчать, що прагматичне значення одного і того ж бездієслівного питального сегмента може змінюватися у відповідності від ситуації та контексту, наприклад:

1. *'There are so many ways for me to get killed,' Yossarian commented, 'and you had to find one more.'* *McWatt smiled again. 'Say, I bet it must really scare you when I buzz your tent, huh?'*

'It scares me to death. I've told you that.' (Heller)

2 *She sniffed. 'It's a log house, ennit? Built in relays, so to speak. It settles, one wing against t'other. That's what you hear, most likely.'*

'No ghosts, huh?' I asked, as if disappointed.

'Not that I've ever seen,' she said, matter-of-fact as an accountant, 'but my ma said there's plenty down here.' (King)

Для ілюстрації нашого твердження ми навели приклади розділових запитань, питальний сегмент яких представлений вигуком *huh*. У першому прикладі мовець знає відповідь наперед і використовує розділове запитання як заохочення до згоди. У другому прикладі питальний сегмент

реалізує первинну функцію питальних речень – отримання відповіді-інформації.

У дослідженні ми виділяємо 2 типи бездієслівного питального сегмента.

Перший – це розділові запитання, де у ролі питального сегмента виступають вигуки: “*um*”, “*eh*”, “*er*”, “*ah*”, “*huh*”, наприклад:

She's just lazy, eh, girl? (Francis)

Spices that would make their fish soar in flavor. Ah? (Cole)

Другий – це розділові запитання, де у ролі питального сегмента використовуються структури та слова: *ok, right, yes, no, all right, of course*:

Try to have it all done before I get down there, okay? (King)

Any of you might have chosen to wear the uniform at one time, yes? (Cole)

Прагматичне значення розділових запитань може змінюватися із використанням того чи іншого типу питального сегмента [Reese 2005, 448]. Тому необхідно визначити як розділові запитання з бездієслівним сегментом співвідносяться у мовленні. Для отримання даних використання моделей у британському та американському варіантах, ми провели порівняльний аналіз нерегулярних структур розділових запитань та підраховали частоту їх використання. Результати подані у кількісному та відсотковому відношенні у Таблиці №3.

Таблиця №3

Бездієслівний питальний сегмент

у британських та американських варіантах розділових запитаннях

Тип питального сегмента	Британський варіант		Американський варіант	
	К-сть	%	К-сть	%
<i>um, eh, er, ah, huh</i>	59	51	19	26,8
<i>right, yes, all right, of course, Ok</i>	56	49	52	73,2
Разом	115	100%	71	100%

Результати дослідження показали, що у британському і в американському варіантах бездієслівний питальний сегмент переважно утворюється за допомогою слів *ok, right, yes, all right, of course* - 49% та 73% відповідно. Щодо вигуків, які репрезентують питальний сегмент, то вони частіше

використовуються британськими письменниками – 59 одиниць, ніж американськими – 19 одиниць. Значна кількість розділових запитань з бездієслівним питальним сегментом у британському дискурсі пояснюється спробами письменників передати неофіційне, неформальне й навіть грубе мовлення [Гедз 1998, 8].

Таким чином, на основі даних дослідження можна зробити висновок, що розділові запитання як двотактні структури (головний компонент та питальний сегмент) функціонують і у британському, і в американському варіантах. Розбіжності між ними полягають у структурних характеристиках питального сегмента. Дослідження показало наявність двох форм питального сегмента, а саме: дієслівного та бездієслівного. Співвідношення дієслівних форм між британським та американським варіантами становить 74% у першому та 87% у другому. Порівнюючи дієслівний питальний сегмент у цих варіантах ми визначили, що американському притаманні такі риси як, значне використання *not-operator* – 57,8%, дієслів питального сегмента *do, will/would, can/could, may/might* – 54,7%. У британському дискурсі використовувалися дієслова *be, have, shall/should, must* – 54,5%. Ці дані підтверджуються іншими дослідженнями, див [Tottie 2006, 306].

Спільною є структура питального сегмента, в обох варіантах понад 90% конструкцій сформовані відповідно до моделі $V_{aux} + NOT + P$.

Аналіз бездієслівного питального сегмента довів, що його використання є поширеним - 26% у британському та 13% в американському варіантах. У субпарадигмі бездієслівного питального сегмента ми виділили два види його репрезентантів: вигуки (*um, eh, er, ah, huh*) та слова-вирази (*right, yes, no, of course, Ok*). Згідно з даними Таблиці №3 частотність використання бездієслівного питального сегмента представленого вигуками становить 51% від загальної кількості у британському дискурсі. Ці результати дослідження свідчать про розмовний характер розділових запитань та можливість їх широкого застосування у мовленні.

Проведення подальшого дослідження необхідне для опису семантичного та прагматичного планів дискурсу, а саме вивчення функцій розділових запитань у британському та американському варіантах; встановленні подібностей та відмінностей, що існують між ними; визначення комунікативної ролі розділових запитань з бездієслівним питальним сегментом.

The article deals with one of the structural components of tag questions, namely the tag. The subtypes of the tag and their following analysis including statistical data, which represents the results of the investigation, are viewed in the article.

Key words: tag question, main constituent, tag, verbal, non-verbal, not-operator, verbal centre.

Література

1.Гедз С. Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові: Автореф. дис... канд. філол. наук: Київський держ. лінгвістичний ун-т. — К., 1998. — 16с. 2.Дейк Т. А. ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста // М.: НЗЛ, 1988.- Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. — С.153-211. 3.Киивияли Г. Б. Предложения с присоединенной вопросительной частью в англ. языке: Автореф. дис.... канд. філол. наук. — Л., 1969. — 18с. 4.Пауц Л. Способи текстової організації: парцеляція, приєднання, сегментація // Львів: Вісник Львівського ун-ту, 2004. - №34. — Ч.1. — С. 105-112. 5.Пересада И. С. Разделительные вопросы как один из способов реализации контактоустанавливающей функции речи // Харьков: Вестник Харьков. ун-та, 1983. - №243. — С. 49-52. 6.Algeo J. The Tag Question in British English: It's different, in't it? // English World-Wide. — 1988. - №9. — Pp.171-191. 7.Hoffman S. Tag Questions in Early and Late Modern English: Historical Description and Theoretical Implication. // Journal of English Linguistic. — 2006. — №2. — Pp. 35-55. 8.Marianne Celce-Murcia and Diane Larsen-Freeman. The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course (2nd edition). — Boston, MA: Heine & Heine, 1999. — 853p. 9.Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvic J. A Comprehensive Grammar of the English Grammar. — London: Longman, 2000. — 1779 p. 10.Reese B. & Asher N. Prosody and the Interpretation of Tag Questions. // Proceedings of Sinn und Bedeutung 11, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2005. — Pp. 448-462. 11.Tottie G. & Hoffman S. Tag Questions in British and American English // Journal of English Linguistics. — 2006. — №4.— Pp. 283-311.

Список ілюстративного матеріалу

1.Cole A. The Far Kingdoms. — <http://www.greylib.align.ru> 2.Colfer E. Artemis Fowl /part 1, 2 & 3/. — <http://www.greylib.align.ru> 3.Cornwell B. The Battle Flag. — <http://www.greylib.align.ru> 4.David J. The Footprint of Thunder. — <http://www.greylib.align.ru> 5.Francis D. Banker; Come to Grief. — <http://www.greylib.align.ru> 6.Heller J. Catch 22. — <http://www.greylib.align.ru> 7. King S. A Bag of Bones. — <http://www.greylib.align.ru> 8.Lumley B. Necroscope. — <http://www.greylib.align.ru> 9.Mieville Ch. Perdido Street Station. — <http://www.greylib.align.ru> 10.Willeford Ch. Cockfighter; The Shark Infested Custard. — <http://www.greylib.align.ru>